

Μύθος- Μνήμη-Γνώση

«Αφετηρία μας η προφορική μαρτυρία, τελικός προορισμός μας η διάσωσή της μέσω της έντυπης και της ψηφιακής καταγραφής»

Μαρία Τσούρτη

MSc Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες

mariza.tsourti@gmail.com

Περίληψη

Στόχος της έρευνάς μας είναι η παρουσίαση των προϋποθέσεων υλοποίησης μιας προφορικής συνέντευξης και το πώς μπορούμε να διακρίνουμε το πραγματικό γεγονός από την εντύπωση που μεταφέρει σ' εμάς ο πληροφορητής μέσω της διασταύρωσης των στοιχείων της αφήγησης με σχετικό αρχειακό υλικό ή με τη βοήθεια της αντίστοιχης βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα δεδομένα της έρευνάς μας σε συσχετισμό με τον χώρο που συνέβησαν, οριοθετώντας τα με βάση τον χρόνο. Το τελικό προϊόν της έρευνάς μας παρουσιάζεται με εναλλακτικούς τρόπους (με τη μορφή αφίσας-πόστερ, εκπαιδευτικού ντοκιμαντέρ διάρκειας 10'-15', μέσω μίας καταγραφής σε συνεχή λόγο και με τη μορφή διηγήματος όπως έχει αποτυπωθεί από μαθήτρια της ομάδας μας). Θεματική της έρευνας αποτελεί η ιστορία της γειτονιάς του σχολείου μας κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Λέξεις – Κλειδιά: Προφορική Ιστορία, μύθος, μαρτυρία, καταγραφή

Εισαγωγή

Η Προφορική Ιστορία αποτελεί ένα σχετικά σύγχρονο ερευνητικό κλάδο της Ιστορίας. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για μία ιδιαίτερη ιστορική πρακτική, που αναπτύχθηκε κυρίως μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Συνδυάζει την πράξη, δηλαδή τη μαρτυρία ως διαδραστική διαδικασία μεταξύ πληροφορητή και ερευνητή. Συνδέεται με τη χρονική στιγμή που γίνεται η αφήγηση και τη χρονική απόσταση από το συμβάν, με τον τόπο της καταγραφής και με το πώς βίωσε ο πληροφορητής μας το συμβάν (Ήταν ένα από τα δρώντα πρόσωπα της ιστορίας ή απλός παρατηρητής; Ήταν παιδί ή ενήλικας;). Παράλληλα περιλαμβάνει και την ερμηνεία, το πώς δηλαδή ο ιστορικός αναλύει τη νοηματοδότηση του παρελθόντος από τους πληροφορητές του. Δεν αποτελεί ένα σύνολο τυχαίων καταγραφών, αλλά οργανώνεται με βάση συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο οφείλει να ανταποκρίνεται στη συλλογή των πληροφοριών που απαιτούνται για τη συγκεκριμένη έρευνα και στηρίζεται στη

μεθοδολογία που εφαρμόζουν οι σπουδές μνήμης. Τέλος, καταλήγει στην δημιουργία ενός αρχείου προφορικών μαρτυριών διαθέσιμου για περαιτέρω αξιοποίηση.

Η προφορική ιστορία μάς κάνει να ενδιαφερόμαστε για το «μικρό», την εμπειρία και το προϊόν της ανάμνησης των καθημερινών ανθρώπων· μπορεί να δώσει «φωνή» σε άτομα και ομάδες που, για διάφορες αιτίες, βρέθηκαν αποκλεισμένα ή υποτιμημένα στο πλαίσιο της επίσημης ιστορικής εκδοχής των γεγονότων. Ο μελετητής της συνδέει το προσωπικό στοιχείο με το γενικότερο και αποκαλύπτει πώς το «μεγάλο» επηρεάζει το «μικρό» και πώς το «μικρό» προσλαμβάνει το «μεγάλο». Στην περίπτωση της προφορικής ιστορίας έχουμε μετάδοση γεγονότος και εμπειρίας ταυτόχρονα. Οι πληροφορητές δεν παρουσιάζουν μόνο τα γεγονότα αλλά μας μεταδίδουν και τα βιώματά τους, τα συναισθήματα, τις σκέψεις τους. Το ερώτημα που γεννάται όταν ερχόμαστε σ' επαφή με αυτή την ιστορική πρακτική είναι: «κατά πόσο μία προφορική μαρτυρία είναι έγκυρη;». Ένα τέτοιου είδους ερώτημα τίθεται, γιατί συνηθίσαμε να θεωρούμε ότι επίσημη είναι η ιστορία που έχει κατατεθεί στο ιστορικό αρχείο κι από εκεί ο ιστορικός καλείται να αντλήσει πληροφορίες για το παρελθόν. Στην περίπτωση όμως της προφορικής μαρτυρίας έχουμε να κάνουμε με εξανθρωπισμό της Ιστορίας, μέσα από «μικροϊστορίες» που γεννήθηκαν στο περιθώριο της Ιστορίας. Αυτό είναι γοητευτικό και συνάμα «επικίνδυνο».

«Η προφορική ιστορία έχει μορφή συμμετοχική: οι πληροφορητές μάς λένε ιστορίες, και κατά τη διαδικασία αυτή, αλλά και στη συνέχεια, οι αφηγημένες ιστορίες διαφωτίζουν τόσο αυτόν που τις λέει, όσο και αυτόν που τις ακούει». Με αυτή τη φράση ολοκληρώνεται το βιβλίο της Lynn Abrams, *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*. Επομένως μετά το τέλος της αφήγησης και ο ομιλητής και ο ακροατής έχουν επαναπροσδιορίσει τη θέση τους απέναντι στο γεγονός.

Όταν η προφορική ιστορία αξιοποιείται παιδαγωγικά, προάγει τον διάλογο και τη συνεργασία, βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν τις γλωσσικές τους ικανότητες, να διαμορφώσουν κριτήρια για το τι συνιστά τεκμήριο και τι όχι, να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες και ευχέρεια στην χρήση μηχανημάτων, τεχνικού εξοπλισμού. Επομένως μιλάμε για δεξιότητες ερευνητικές, επικοινωνιακές και ενσυναίσθησης. Ένα προνομιακό πεδίο για την άσκηση της Προφορικής Ιστορίας είναι η ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία και μάλιστα στο πλαίσιο ενός σχολικού πρότζεκτ, καθώς πρόκειται για διαδικασία ενεργητική. Στόχος της είναι οι μαθητές να διερευνήσουν και να τεκμηριώσουν πτυχές του θέματος, με τη συγκέντρωση και την επεξεργασία προφορικών μαρτυριών συναφών με αυτό. Για να το πετύχουν, προηγείται ο καθορισμός του προς διερεύνηση θέματος, η διατύπωση του κεντρικού ερωτήματος και των υποερωτημάτων που θα προκύψουν και η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Κατόπιν τα μέλη της ερευνητικής ομάδας οφείλουν να συντάξουν ειδικό ερωτηματολόγιο ή, ανάλογα με τον πληροφορητή που έχουν απέναντί τους, να επιτρέψουν την ελεύθερη αφήγηση μίας προσωπικής ιστορίας, σε περίπτωση που

διαπιστώσουν ότι ο συνομιλητής έχει διαύγεια, ευχέρεια λόγου κι επιθυμία να ανατρέξει στο παρελθόν με νηφαλιότητα, ανακαλώντας κυρίως γεγονότα κι όχι σχολιάζοντας τα. Στη συνέχεια θα πρέπει να ταξινομήσουν το υλικό τους σε αντίστοιχες θεματικές ενότητες και να προχωρήσουν στην επεξεργασία και την ερμηνεία τους, διασταυρώνοντας τις πληροφορίες κι έχοντας στον νου τους ότι η μνήμη λειτουργεί επιλεκτικά και ο προφορικός λόγος είναι ρευστός· επομένως η διατύπωση μπορεί να είναι ανακριβής, και να υπάρχουν κενά. Επιβάλλεται να είναι επιφυλακτικοί με τις πληροφορίες αυτές και να τολμούν να αμφισβητούν τις μαρτυρίες και τα στοιχεία που συγκεντρώνουν. Διότι ισχύει και με τις προφορικές μαρτυρίες το ίδιο που ισχύει και με τις γραπτές, ότι δηλαδή τα στοιχεία που παρέχουν μπορεί να είναι αναξιόπιστα, είτε επειδή άθελά τους οι πληροφορητές πλανώνται, είτε επειδή εσκεμμένα αποκρύπτουν κάτι. Μετά από τη διασταύρωση των μαρτυριών και την πολυπρισματική θεώρησή τους, καταλήγουμε σε μία στέρεη ιστορική αφήγηση που μπορεί να παρουσιαστεί με εναλλακτικούς τρόπους, με τη μορφή γραπτού κειμένου, πολυτροπικού κειμένου, ψηφιακής αφήγησης.

Η Προφορική ιστορία είναι ιστορία πιο ανθρώπινη, πιο δημοκρατική, δίνει φωνή στους «αποκλεισμένους» και αποτελεί πρόκληση ακόμη και για τους ερευνητές-ιστορικούς. Η κ. Μπούσχοτεν, κατά το σύντομο χαιρετισμό της στο Μαθητικό Συνέδριο Προφορικής Ιστορίας, συνέδεσε το μάθημα της Ιστορίας με την εποχή που διανύουμε, αυτή των fake news, όπου η ψευδής πληροφορία με εντυπωσιακό τρόπο πλασάρεται ως αληθινή. Σε μία τέτοιου είδους εποχή, ο κίνδυνος για την προφορική Ιστορία είναι η περίπτωση που αυτός ο οποίος διαχειρίζεται το υλικό των μαρτυριών δεν είναι ειδικός, οπότε ισχύει η φράση της L. Passerini: *«Η προφορική ιστορία κρύβει και παγίδες και μπορεί να οδηγήσει και στον λαϊκισμό»*. Μία τέτοιου είδους διαχείριση προφορικού αρχείου μαρτυριών είναι άκρως επικίνδυνη. Επομένως το στοίχημα είναι η συνειδητοποίηση της ανάγκης για πολυπρισματική θεώρηση και κριτική αξιολόγηση του αρχείου προφορικών μαρτυριών, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα συμβατικά αρχεία ή τη βιβλιογραφία, ώστε τελικά ο μαθητής να κερδίσει το «ωραίο ταξίδι» μέσα από το οποίο θα ανακαλύψει την αξία και τη γοητεία ενός γνωστικού αντικειμένου δύσκολου, απαιτητικού και ιδιαίτερα επικίνδυνου, κατά τη γνωστή ρήση του P. Valery: *«Η ιστορία είναι το πιο επικίνδυνο προϊόν που εξελίχθηκε από τη χημεία της διάνοιας»*. Η εξοικείωση με τις μεθόδους της προφορικής ιστορίας όμως αποτελεί μία παρακαταθήκη σημαντική για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και των κοινωνικών δεξιοτήτων των μελλοντικών ενεργών πολιτών.

Εφαρμόζοντας την τεχνική των συνεντεύξεων στην πράξη κατά την εκπαιδευτική διαδικασία κι επιχειρώντας να εκπονήσουμε ένα άτυπο πρότζεκτ τοπικής ιστορίας, διαπιστώσαμε πως η προφορική ιστορία και η συλλογή μαρτυριών εξασφαλίζει τον διαγενεακό διάλογο σε μία εποχή που ο θεσμός της οικογένειας έχει χαλαρώσει και οι νεώτερες γενιές δεν ακούνε τις αφηγήσεις των παλιών, ούτε ενσωματώνουν

παραδοσιακές αξίες. Διαπιστώσαμε ακόμη πως, από τις τοπικές ιστορίες που θα αρχειοθετηθούν στο προσεχές μέλλον, θα μπορέσει να προκύψει μία «νέα» ιστορία, που θα δώσει λόγο και στους «αποκλεισμένους», σε όσους ήταν υποτιμημένοι στο πλαίσιο της παραγωγής των γραπτών πηγών της ιστορίας. Αυτή η «νέα ιστορία» θα οδηγεί από τη μικροϊστορία στη μελέτη διαχρονικών φαινομένων που έχουν ευρύτερες διαστάσεις και θα διαμορφώνει μαθητές ενεργούς, οι οποίοι δρουν και δεν αναμασούν γνώσεις, προορισμένους να εξελιχθούν στο άμεσο μέλλον σε σκεπτόμενους πολίτες.

Μελέτη περίπτωσης:

Ένα project τοπικής ιστορίας συνιστά μία ανοιχτή διαδικασία μάθησης. Σε πρώτη φάση, αυτό που οφείλουμε να κάνουμε είναι να θέσουμε «...το ερώτημα που δημιουργεί, που κατασκευάζει το ιστορικό αντικείμενο. Με μία έννοια, μία ιστορία αξίζει όσο και το ερώτημά της», όπως υποστηρίζει ο A. Prost στο έργο του *Douze lecon sur l'histoire*.

Αφού λοιπόν γίνει η επιλογή ενός ερωτήματος, το οποίο θα λαμβάνει υπόψη και τις αντικειμενικές και τις υποκειμενικές συνθήκες που θα το καθιστούν διδακτικά θεμιτό για τη συγκεκριμένη σχολική πραγματικότητα, κατόπιν ορίζουμε το πεδίο έρευνας (π.χ. η συνοικία του σχολείου), επιλέγουμε το χρονικό διάστημα που θα καλύπτει η έρευνά μας (π.χ. Κατοχή στην Αθήνα, 27/4/1941 έως 12/10/1944). Διαμορφώνουμε πάλι στο κεντρικό ζητούμενο και δευτερεύοντα ερωτήματα. Ακολουθεί ο σχεδιασμός της δράσης, παίρνοντας δηλαδή ως αφορμή το οτιδήποτε (ένα κτήριο, μία φωτογραφία, ένα άρθρο, ένα τραγούδι, ένα τυχαίο περιστατικό κ.ά.) προχωρούμε σε σύνταξη καταστατικών αρχών, κάτι σαν συμβόλαιο, που θα περιλαμβάνει τους όρους της συνεργασίας και έπεται ο επιμέρους σχεδιασμός: η περιγραφή του σεναρίου, το χρονοδιάγραμμα, ο σχηματισμός ομάδων εργασίας και η κατανομή των εργασιών. Σε δεύτερη φάση εξηγούμε στα παιδιά τη μεθοδολογία της έρευνας, τον τρόπο συλλογής των πληροφοριών και σχεδιάζουμε τα ερωτηματολόγια. Συναποφασίζουμε τον τρόπο ή τους τρόπους παρουσίασης του τελικού προϊόντος ανάλογα με τις δυνατότητες της ομάδας. Αν επιλέξουμε η παρουσίαση να γίνει μέσω μίας ψηφιακής αποτύπωσης (ένα εκπαιδευτικό ντοκιμαντέρ για παράδειγμα) τότε ο εκπαιδευτικός-εμπνευστής έχει στο νου του ότι, όπως λειτουργεί στον αναλογικό κόσμο ένα ιστορικό σύγγραμμα στο οποίο διακρίνεται η οπτική γωνία, η επιλογή των πηγών και ο επιλεκτικός σχολιασμός τους με βάση την ιστορική σχολή που ακολουθεί ο ιστορικός-συντάκτης του κειμένου, το ίδιο στον ψηφιακό κόσμο γίνεται και με κάποιο «οπτικοακουστικό αφήγημα». Τι σημαίνει αυτό; Πως στην δεύτερη περίπτωση έχουμε ένα «εικονοβιβλίο» με οπτικά εφέ, με μουσική, που παρουσιάζει με ελκυστικό τρόπο την ιστορία. Αλλά δεν αρκεί αυτό· αυτοί που το δημιούργησαν έχουν και την ευθύνη να παρουσιάζουν με

νηφαλιότητα, χωρίς να προκαλούν, στοιχεία που έχουν διασταυρωθεί έπειτα από ενδελεχή έρευνα· αν αυτό δεν μπορεί να εξασφαλιστεί, τότε οφείλουν να δηλώνουν την έλλειψη στοιχείων.

Σταδιακά στις μέρες μας ο αναλογικός κόσμος μετασχηματίζεται σε ψηφιακό. Επομένως, «αν οι Ιστορικοί θέλουν να συνεχίσουν ν' αφηγούνται το παρελθόν με τρόπο που να ενδιαφέρει τον κόσμο-“το κοινό τους” πρέπει ν' αλλάζουν», υποστηρίζει ο Poster στο έργο του *History in the Digital Domain*. Όλοι οι ιστορικοί, ανεξάρτητα από προσωπικές αντιλήψεις και στάσεις ζωής, ακολουθούν τις ίδιες μεθοδολογικές αρχές: κάνουν υποθέσεις εργασίας, αναζητούν αρχειακό υλικό και κατάλοιπα του παρελθόντος, εκτιμούν την αξιοπιστία τους, φροντίζουν η θεώρησή τους να είναι πολυπρισματική για να έχει εγκυρότητα εφόσον αρχικά θα αξιολογηθεί από τα υπόλοιπα μέλη της επιστημονικής κοινότητας και τέλος οργανώνουν τα στοιχεία αυτά σ' ένα συνολικό αφήγημα, έχοντας επίγνωση της ιστορικότητας του ίδιου του ιστορικού προϊόντος. Η μέθοδος αυτή μοιάζει με τη σύνθεση των κομματιών μίας σπασμένης πορσελάνης, παρόμοια με την ιαπωνική τεχνική, που ονομάζεται Κιντσούγκι (Kintsugi). Οι Ιάπωνες επιδιορθώνουν τα σπασμένα αντικείμενα προσθέτοντας ένα μείγμα από χρυσό, ασήμι και πλατίνα. Η φιλοσοφία είναι να διατηρηθεί το αντικείμενο και κυρίως η ιστορία του. Αντί δηλαδή να καταστραφεί το πορσελάνινο σκεύος εξαιτίας της θραύσης του, η τεχνική αυτή το βοηθά να συνεχίσει να υπάρχει και μάλιστα να γίνει και πιο πολύτιμο. Κάτι αντίστοιχο μπορεί να γίνει και με το οπτικό αφήγημα της τοπικής ιστορίας του παρελθόντος, που συντίθεται από θραύσματα-θρύψαλα. Επιλέγονται οπτικές και ηχητικές πηγές, ταξινομούνται με λογική σειρά κι έπειτα από την παρέμβαση του ιστορικού που επιλέγει τον κατάλληλο σχεδιασμό, το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από το γραπτό κείμενο στο οπτικοακουστικό κείμενο, που αποτελεί ερέθισμα για περαιτέρω μελέτη. Βασική προϋπόθεση για να λειτουργήσει θετικά αυτή η εναλλακτική μορφή πρόσληψης της πληροφορίας, που είναι πιο ελκυστική για τον μαθητή του 21^{ου} αιώνα, είναι να λειτουργήσει συμπληρωματικά και οι μαθητές να έχουν συναίσθηση πως πρόκειται για μυθοπλασία με ιστορικά στοιχεία.

Το δικό μας κεντρικό ερώτημα και οι συνθήκες που οδήγησαν στην επιλογή του:

Το ιστορικό κεφάλαιο της γειτονιάς του σχολείου συνδέεται άμεσα με ένα γεγονός που μέχρι πέρυσι πολύ λίγοι μαθητές το γνώριζαν: πρόκειται για την εκτέλεση τριών νέων παιδιών από τις δυνάμεις Κατοχής, στις 28/4/1944, σε απόσταση ελάχιστων μέτρων από την είσοδο του Λυκείου. Επίσης κοντά στο σχολείο είναι οι εγκαταστάσεις της ΠΥΡ.ΚΑΛ., πρώην εργοστάσιο Μάλτσινιώτη και στη συνέχεια θυγατρική εταιρεία του ομίλου Μποδοσάκη. Το εργοστάσιο αυτό παρήγαγε πολεμικό υλικό και κατά τη διάρκεια της Κατοχής το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί. Επιπλέον, σε διάφορα σημεία της περιοχής υπάρχουν κάποιες αναθηματικές στήλες, που

τοποθετήθηκαν σχετικά πρόσφατα και αναφέρονται σε γεγονότα που συνδέονται με την εθνική αντίσταση.

Οριοθέτηση της γειτονιάς: Από τον Άγιο Αρτέμιο ως τον Άγιο Γιάννη τον Κυνηγό, από το Άνεκροταφείο Αθηνών ως το εργοστάσιο ΠΥΡ.ΚΑΛ., η γειτονιά ονομαζόταν -και ακόμη διατηρεί αυτό το ανεπίσημο όνομα- «Γούβα». Η Γούβα βρίσκεται στα Ν.Α του κεντρικού πολεοδομικού ιστού της πρωτεύουσας, στα όρια μεταξύ του Δήμου Αθηναίων και των Δήμων Δάφνης-Υμηττού, ενώ γειτνιάζει επίσης με τον Δήμο του Βύρωνα. Ορίζεται από τις Ενορίες του Αγίου Ιωάννη επί της οδού Βουλιαγμένης, του Αγίου Αρτεμίου επί της οδού Φιλολάου, και της Αγίας Φωτεινής και των Αγίων Αποστόλων-Πέτρου και Παύλου, στον Υμηττό. Η πλατεία που αποτελεί τον πόλο έλξης και το σημείο συνάντησης των κατοίκων ονομάζεται πλατεία [Αμβροσίου Πλυτά](#). Δεν ήταν διαμορφωμένη τη χρονική περίοδο που μελετήσαμε, διότι τότε ήταν απλώς μία χωμάτινη αλάνα.

Πηγές

- Ευαγγελία Λούβη - Δημήτριος Χρ. Ξιφαράς, Γ΄ Γυμνασίου, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, Ι.Τ.Υ.Ε. ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, έκδοση 2009, Ενότητα 47: «Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο» & Ενότητα 48: «Κατοχή, Αντίσταση και Απελευθέρωση», σ.σ. 130-134. Τις ενότητες αυτές τις έχουν ήδη διδαχθεί οι μαθητές στην Γ΄ Γυμνασίου, ενώ το δικό μας Project υλοποιείται στην Α΄ Λυκείου.
- Επίσης το απόσπασμα «Κι έχουμε πόλεμο!», από το μυθιστόρημα *Το Τρίτο Στεφάνι* του Κ. Ταχτσή που περιλαμβάνεται στο σχολικό εγχειρίδιο της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ΄ Γυμνασίου. Προτείνεται οι ενότητες να μελετηθούν απευθείας από τον [δικτυακό τόπο](#) και οι μαθητές να επιλέξουν το διαδραστικό σχολικό βιβλίο με την ένδειξη «εμπλουτισμένο» επειδή με τη βοήθεια υπερσυνδέσμων παρέχει επιπλέον πληροφορίες.
- Επιπλέον εκπαιδευτικό υλικό για μελέτη θα βρουν οι μαθητές και στον ιστότοπο: [Η Αθήνα ελεύθερη](#) (προσπελάστηκε 17/8/2019).
- Ακόμη προτείνεται το εκπαιδευτικό ντοκιμαντέρ: [“Όσα θυμάμαι θα τα πω, θέλω να φτάσουν ως εσάς κι ακόμη παραπέρα”](#), Τσούρτη Μ., 3ο βραβείο στην κατηγορία ντοκιμαντέρ εκπαιδευτικών, στον 4^ο Διαγωνισμό ιστορικού ντοκιμαντέρ που προκηρύχθηκε από το περιοδικό [ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ](#). Πρόκειται για αποσπασματικές αναμνήσεις δύο ηλικιωμένων αφηγητών, ενός άνδρα και μίας γυναίκας, που βίωσαν την περίοδο όντας παιδιά.
- Αξιοποιήθηκε ακόμη μαγνητοφωνημένη συνέντευξη του Γ. Ηλιόπουλου, παλιού κατοίκου της γειτονιάς, 82 ετών σήμερα, την οποία μας παραχώρησε στις 16/7/2018 και στις 17/6/2019. Υλικό αντλήθηκε και από το βιβλίο του με τίτλο,

ΜΝΗΜΟΣΥΝΗΣ ΕΠΙΚΛΗΣΗ, Όσα είδα και έζησα στη γερμανική κατοχή, Αθήνα 2016.

- Στοιχεία για το σαμποτάζ στους κινητήρες των γερμανικών αεροπλάνων στο εργοστάσιο του Μαλτσινιώτη, μπορούν οι μαθητές να αντλήσουν από [εδώ](#) και από τον ιστότοπο της [ΕΡΤ](#), καθώς και από το: Μαυρογιάννης Ξ.(2014). Γεώργιος Ιβάνωφ-Σαϊνοβιτς, Jerzy Iwanow-Szajnowiez, Ήρωας της Ελληνικής Κατοχικής Αντίστασης, «ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ», ΑΘΗΝΑ.
- Στη διάθεσή μας υπήρχαν δύο λευκώματα με φωτογραφικό υλικό: *ΕΠΚ 1874-1939, GREEK POWDER & CARTRIDGE Co, L^{td}*, set up and printed by C.P. KARYDIS Co.Ltd., ATHENS-1940 και ΕΠΚ, *Αναμνηστικόν Λεύκωμα Εκατονταετηρίδος της Ανωρύμου Εταιρείας Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου, 1874-1974*, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1974.
- Καρτ-ποστάλ που απεικονίζει την περιοχή της μετέπειτα Πλατείας Πλυτά το 1930, από το αρχείο Γ. Ηλιόπουλου.
- Το ποίημα της [Σοφίας Μαυροειδή Παπαδάκη](#), «ΣΑΝ ΘΡΥΛΟΣ».
- Χανδρινός Ι. (2012), *Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944*, εκδόσεις Θεμέλιο.
- Χαραλαμπίδης Μ. (2012), *Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ*, Αλεξάνδρεια, σσ. 268-270, 280-283, 286.

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ:

Ποια ήταν η καθημερινή ζωή των ανθρώπων κατά τη διάρκεια της Κατοχής σε μία γειτονιά της Αθήνας, στη γειτονιά μας; Αντιστάθηκαν και πως; Συμβιβάστηκαν; Φοβήθηκαν;

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ-ΥΠΟΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

1. ΥΠΟΣΙΤΙΣΜΟΣ-ΠΕΙΝΑ-ΘΑΝΑΤΟΣ: Πώς βίωσαν τα μικρά παιδιά-σημερινοί μας παππούδες την έλλειψη των βασικών ειδών διατροφής; Η κατάσταση ήταν ίδια στην ύπαιθρο με αυτή των αστικών κέντρων; Υπήρξε με κάποιο τρόπο μέριμνα για όσους υποσιτίζονταν; Βοήθησαν οι συμμαχικές δυνάμεις σ' αυτόν τον τομέα; Είχε το γεγονός αυτό αντίκτυπο στη μετέπειτα ζωή αυτών των παιδιών; Εμείς μπορούμε να μπούμε στη θέση τους;

2. ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΥ ΜΑΛΤΣΙΝΙΩΤΗ, ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΣΚΟΤΙΣΗ, ΔΟΛΙΟΦΘΟΡΕΣ: Ποια είναι η σημασία της ύπαρξης ενός εργοστασίου παραγωγής πολεμικού υλικού στη γειτονιά κατά τη διάρκεια της Κατοχής; Πώς επηρεάζεται η ζωή των κατοίκων; Ποιοι κίνδυνοι τους απειλούν; Θα ήταν το ίδιο αν η γειτονιά αυτή δεν είχε το εργοστάσιο;

3. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΣ ΤΟ BBC, ΟΙ ΤΣΙΑΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ, ΤΟ ΧΩΝΙ, Η ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΗΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ»: Τι σημαίνει λογοκρισία και πώς ενημερώνονταν τότε οι κάτοικοι της Αθήνας για τις εξελίξεις στα διάφορα μέτωπα του πολέμου; Τι σήμαινε γι' αυτούς η ενημέρωση; Εμείς σήμερα ενδιαφερόμαστε πάντα το ίδιο για τις πολιτικές εξελίξεις ή είμαστε αδιάφοροι και πότε κάποιος μπορεί να είναι αδιάφορος;

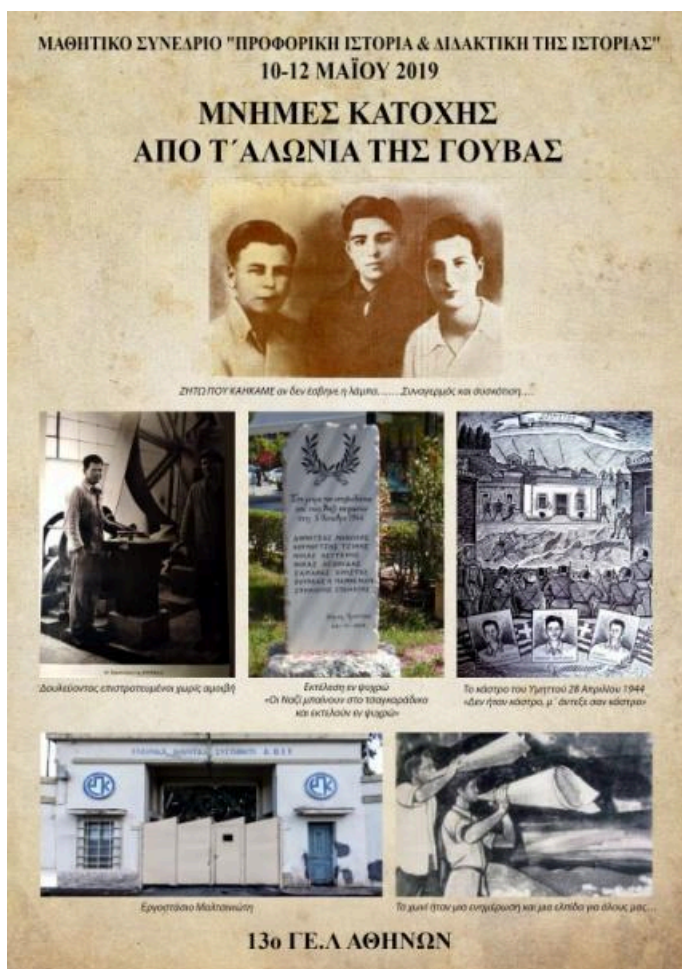
4. ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ: 6 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1943 μετά την ανακάλυψη του σαμποτάζ, 28 ΑΠΡΙΛΗ 1944 στο «Κάστρο του Υμηττού», 3 ΟΚΤΩΒΡΗ 1944, στο «εικονοστάσι». Πώς συμπεριφέρθηκαν οι δυνάμεις κατοχής στην κατακτημένη πόλη; Υπάρχει διαφορά στη στάση τους, αρχικά και στη συνέχεια; Είναι τυχαίο ότι οι εκτελέσεις πλήθαιναν λίγο πριν από την τελική ήττα και αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής; Για ποιον λόγο ένας πολίτης, ένας νέος άνθρωπος, θυσιάζει τη ζωή του σε αντίστοιχες περιπτώσεις; Η ανθρώπινη ζωή δεν έχει αξία; Ποιος την καθορίζει;

5. ΤΟ ΠΑΡΟΝ: Υπάρχουν σήμερα στη γειτονιά σημεία που να αποτυπώνουν όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής; Είναι ευδιάκριτα; Όλοι οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας θέλουν να μοιραστούν τις αναμνήσεις τους με τις νεώτερες γενιές; Γιατί κάποιοι σιωπούν; Αυτοί που μιλούν τι ακριβώς μας μεταφέρουν; Οι μαρτυρίες αυτές συνιστούν από μόνες τους Ιστορία; Εμείς είναι καλό να διασώσουμε αυτές τις μαρτυρίες και να τις εμπλουτίσουμε; Αν ναι γιατί; Αν όχι γιατί;

[Σημείωση: Το συγκεκριμένο project υλοποιήθηκε άτυπα, σε εθελοντική βάση κι εκτός του ωρολογίου προγράμματος διδασκαλίας κατά το σχολικό έτος 2018-19 και δεν έχει ολοκληρωθεί. Πρόθεσή μας είναι κατά το τρέχον σχολικό έτος, 2019-20, να ενταχθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα ως project της Β' Λυκείου (1 Δ.Ω. / εβδομάδα). Έτσι θα συνεχίσουν οι περσινοί μαθητές, ώστε να μπορέσουμε να ολοκληρώσουμε την έρευνά μας που είναι σε εξέλιξη].

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ:

ΑΦΙΣΑ 01 ΜΝΗΜΕΣ

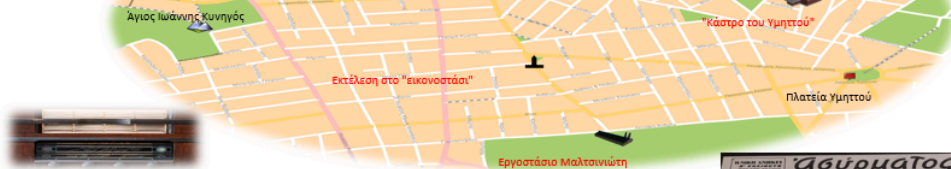

ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΑΠΟ Τ' ΑΛΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΟΥΒΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΟΥΡΝΑΣ

Συναγεμρός και συσκότιση για να μη βομβαρδιστεί το εργοστάσιο.

«ΖΗΤΩ ΠΟΥ ΚΑΗΚΑΜΕ αν δεν έσβηνε η λάμπα! Εάν δεν προλάβαινε κάποιος να τη σβήσει, το λιγότερο ήταν να εκτελεστεί επί τόπου με τη σύλληψή σου»

«Καλή μάνα, λιποθυμάω, μακαρόνια» Η μάνα πανικοβλήθηκε. Πού να βρει μακαρόνια. Στη γειτονιά είχε μπακαλίκι, ο κος Αργύρης, ο Κοσκινιάς. Κάποιον-κάποιον φέρνει κανένα φασόλι καλαμπόκι ξαρό ή κριθάρι. Η ΜΑΥΡΗ ΑΓΟΡΑ πήγανει σύννεφο...

Στο μαραγκούδικο της γειτονιάς ακούγαμε το BBC, απέξω κρατούσαν τσιλίες. Φώναζε ο εγγλέζος εκφωνητής «Έλληνες» κι ακολουθούσε ο εκθιασμός «Παλακάρια, Πατριώτες, Αγανιστές, Ήρωες, παράδειγμα ανδρείας». Οι απέξω μοιρασμένοι σε αποστάσεις μέχρι 100 μ. μακριά, μη τυχόν βλέπανε κάτι ύποπτο. Ο ένας από τους τσιλιαδόρους είχε εντελώς ανοιχτό δρόμο μπροστά του, να βλέπει σε μεγάλο μήκος. Μπορούσε για να ειδοποιήσει να πετάξει ένα τενέκι που να κάνει φασαρία ή να φωνάξει «μαμά, μαμά», δύο, τρεις φορές ή μία γυναίκα να πετάξει έναν τενεκέ νερό.

Σαμποτάζ με τις μπίλιες στο στόμα! Όταν είχε ολοκληρωθεί η επισκευή της μηχανής, «πριν την κλείσουν» έφτυναν την μπίλια ή τα ρονίσματα στα γιανιάκια. Με αυτό τον τρόπο γινόταν η δουλειά. Είχε διαδοθεί ότι «σκάνανε» οι μηχανές και ξεκίνησαν οι ανακρίσεις. Τρόμος, παγωμάρα στη γειτονιά, ο δεκατετράχρονος Μανώλης Ρούσος «κράτησε», «ήρωας για τους πιτσιρικάδες».

Ο πατέρας μου, Άγγελος με δημοσιογραφική εμπειρία από το '32 εκδίδει μαζί με Κόκκα και Κωβαίο το παράνομο φύλλο «Ελευθερία». Η μάνα μου μού φόραγε την εφημερίδα μέσα από το παλτό, κατάστημα, για να μπορεί να την μοιράζει με ασφάλεια. Έτσι έκανα κι εγώ «κάτι», χωρίς να το ξέρω φυσικά... (μαρτυρία Γ. Ηλιόπουλου)

13^ο ΓΕ.Λ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΗΓΗΜΑ: Αγγελουπούλου Αριάδνη, *Το μυστήριο των πυρολαμπίδων*, διήγημα, 1^ο Βραβείο Κριτικής Επιτροπής 5^{ου} Διαγωνισμού Διηγήματος για Εφήβους, μαθητές Γυμνασίου, σχ. έτος 2017-18.

ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ: ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΑΠ' Τ' ΑΛΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΟΥΒΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Abrams, L. (2016), *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας* (επιμ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν), Αθήνα: Πλέθρον.

<https://archive.ert.gr/26670/> Σειρά ντοκιμαντέρ, Από πέτρα και χρόνο, επεισόδιο ΠΥΡΚΑΛ 26' (τελευταία επίσκεψη 17/8/2019)
[Βεντούρα, Α.\(2008\), Τοπική ιστορία, Ι.Δ.ΕΚ.Ε.](#)

Connerton, P. (2010), [How Societies Remember](#), Cambridge UK August: Cambridge University Press.

Connerton, P. (2008), [Seven types of forgetting](#), Memory Studies.

Dosse, F. (1993), *Η ιστορία σε ψίχουλα. Από τα Annales στη Νέα Ιστορία*, μτφρ. Βλαχοπούλου Α., Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

ΕΠΚ 1874-1974, *Αναμνηστικόν Λεύκωμα Εκατονταετηρίδος της Αωνόμου Εταιρείας Ελληνικού Πυριδοποιείου και Καλυκοποιείου*, Δεκέμβριος 1974.

ΕΠΚ 1874-1974, *GREEK POWDER & CARTRIDGE C^{OL}TD, 65 YEARS*, set up and printed by C. P. Karydis Co. Ltd., ATHENS 1940.

Ηλιόπουλος, Γ. (2016), *Μνημοσύνης Επίκληση. Όσα είδα και έζησα στη γερμανική κατοχή*, Αθήνα.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (2000), τ. ΙΣτ', «Η Αντίσταση», Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

Mazower, M. (1994), *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μαυρογιάννης, Ξ. (2014), *Γεώργιος Ιβάνωφ-Σαϊνοβιτς, Jerzy Iwanow-Szajnowiez, Ηρωας της Ελληνικής Αντίστασης*, «ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ», Αθήνα.

<https://www.mixanitouxronou.gr/o-ip%CE%84-arithmon-ena-katazitoumenos-sampot-er-kata-ton-germanon-kataktiton-itan-podosferistis-ke-kolimvitis-tou-irakli-thessalonikis-o-georgios-ivanof/> Γ. Ιβάνωφ, (τελευταία επίσκεψη 17/8/2019).

Moyer, J. (1993, Revised 1999), [Step-by-Step Guide to Oral History](#).

Poster, M. (2004), “History in the Digital Domain”, *Historein*, Vol. 4.

Prost, A. (1996), *Douze lecon sur l' histoire*, Παρίσι.

Ρεπούση, Μ. (2000), “Τοπικές ιστορίες στο σχολείο, Από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου”, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 112, σσ. 97-108.

Ρεπούση, Μ. (1999), «Νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της ιστορίας: Η περίπτωση της εκπαιδευτικής τεχνολογίας» στο ΠΕΦ, *Σεμινάριο 21, Θεωρητικά προβλήματα και διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα, σσ. 224-267.

Staley, D. (2014), *Computers, Visualisation and History, How New Technology Will Transform Our Understanding of the Past*, 2nd edition, Routledge.

ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (2011), Οδηγός για τον εκπαιδευτικό, ΟΜΑΔΑ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ-ΙΣΤΟΡΙΑ».

Χανδρινός Ι. (2012), *Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944*, εκδόσεις Θεμέλιο.

Χαραλαμπίδης, Μ.(2012) *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.